

BİR FELSEFİ AHLÂK TEBLİĞİ

A Service of Ethics to Philosophy

William M. SALTER

Prof. Dr., Chicago Üniversitesi, Amerika Birleşik Devletleri ror.org/02jvqj155
Prof. Dr., Chicago University, USA

Çeviren / Translator:

Osman Zahid ÇİFÇİ

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Felsefesi Anabilim Dalı, Konya, Türkiye ror.org/045hgzm75
Assoc. Prof., Selçuk University Faculty of Islamic Sciences Department of Philosophy and Religious Studies Department of Philosophy of Religion, Konya, Turkey
 zahid.cifci@selcuk.edu.tr <https://orcid.org/0000-0003-0348-594X>

Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü / Article Type: Çeviri / Translation

Geliş Tarihi / Received: 08.09.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 22.09.2022

Yayın Tarihi / Published: 15.12.2022

 Atıf / Cite as: Wynn, Karen. "Bir Felsefi Ahlâk Tebliği". çev. Osman Zahid Çifçi. *Mütefekkir* 9/18 (2022), 563-568. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1219618>

 Telif / Copyright: Published by Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Aksaray University Faculty of Islamic Sciences, 68100, Aksaray, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

 İntihal / Plagiarism: Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

BİR FELSEFİ AHLÂK TEBLİĞİ*

Resmi tanımları bir kenara bırakarak ve bilimin gerçeklerle uğraştığı gibi; felsefenin ne olduğu ne olması gerektiği ve insan ilgisinin diğer tüm nesnelere kapsamlı bir kavrayışta uzlaştırmaya çalıştığı gibi ahlâkın da temelde bir hak duygusu olduğunu söyleyebiliriz. Geçmişte ahlâktan bahsederken bir bilim dalı olduğundan söz etmiş olabiliriz; ancak şimdi, 'bilim', gözlem ve deney yöntemleriyle ele alınabilecek şeylerle ilişkili olduğundan ve ahlâk ne görülebilen ne idare edilen ne deneyimlenen; ancak sadece zihin için doğru olan salt ideal kavramlarla ilgilendiğinden dolayı etiği bilimden ayırmak düşüncelerimizin netleşmesini sağlayacaktır. Örneğin, "Başkalarının sana yapmalarını istediğin şeyleri sen de yap" özdeyişi ne olduğunu (geçmişte), ne olmakta olduğunu (günümüzde) veya ne olacağını belirtmez: (ama) ne olması gerektiğini belirleyen bir kuraldır. Bu husus deneyimle elde edilemez veya bir tecrübe temeline dayanmaz; (sadece) aklın bir talebidir. Herhangi bir bireyin özdeyişler bağlamında ne kadar davranış sergilediği elbette bilim için bir sorudur ve tamamen bilimsel yöntemlere göre karar verilmelidir; insanların ne yapmaları gerektiğine dair ideal kavramların, onların gerçekte ne yapacaklarını belirlemede en ufak bir değeri yoktur; ahlâkî idealizm ve tarihsel gerçekçilik tamamen uyum içindedir. Ancak her insan özdeyiş çerçevesinde davranış sergilese de bu tür bir bilgi kurala değil, yalnızca olguya dayalı olacaktır ve insanların neden böyle davranması gerektiğini belirlemek için çare spekülasyona başvurmak olacaktır.

Ahlâkî davranış sonuçlarını gerekçelere bağlamak günümüzün modasıdır; örneğin, Hıristiyanlığın şiarına (özdeyişler) uymalıyız, böylece insanları mutlu etmeye veya yaşamlarını uzatmaya yardımcı oluyoruz (denir). Ancak farkına varmadığımız ya da belli belirsiz farkına vardığımız şey, tüm bunların altında yatanın bir varsayım olduğudur; – yani insanların mutluluğu veya uzun yaşam sürmeleri saygı duyulması gereken amaçlardır. Aslına bakarsanız, bu amaçlara genellikle itibar edilmez ve söylenebilecek en iyi şey, her zaman olması gereken şeydir; diğer bir deyişle, doğru kurala saygılı olmaktır. Dolayısıyla, beklendiği gibi Hıristiyan düsturunu dayandıracağımız sağlam gerçeklere yönlendirilmek yerine, basitçe başka bir kurala yönlendiriliyoruz -ve tamamen ideal bir kurala- İsa'nın Altın Kuralı kadar uyulması zor bir kurala. Doğrusunu söylemek gerekirse, yalnızca daha derin bir kural olmadıkça, asla gerçeklerden daha öte (onun üzerinde) bir kural yoktur. Bilim bize, amaçlarımızı güvence altına almak için hangi araçları kullanmamız gerektiğini söyleyebilir (bize yalnızca o söyleyebilir) ve herhangi bir ahlâkî etkiyi oluşturacak kaynaklarımız hakkında bize veri sunabilir; ancak amaçlarımızın ne olması gerektiği hususuna gelince; en ulvi

* William M. Salter, "A Service of Ethics to Philosophy", *International Journal of Ethics* 1/1 (1890), 114-119.

(yani olması gerektiği gibi bu amaçların belirlenmesinden kaynaklanan) eylem kurallarına gelince, gözlem ve deneyle çalışan bilim hiçbir işe yaramaz ve de bilemez; zira bunlar bilimin ilgilendiği âlemden başka bir âleme aittirler.

Dolayısı ile ahlâk, böyle bir dönemde felsefenin boyutlarını genişletmede bize hizmet edebilir. ‘Bilimsel’ felsefe yaklaşımını çokça duymaktayız. Belirli dallardaki bilimsel çalışmalar o kadar zengin sonuçlar üretti ki, istekli -hırslı zihinlerin bilimi tüm alanlarda uygulama fikrine kapılmalarına şaşmamalı. Fakat tüm bilgiler doğrulanabilir mi? Ya da spekülasyonlarımız gerçekten titizlikle test edilebilir mi? O halde (öğrenmede) isteksiz olduğumuz bir alanda kararlı bir şekilde nasıl çalışabiliriz- ve bazılarını mutlak bir güvenle yayınlamak uğruna bazı doğrulanamayan fikirlerden vazgeçmeyi nasıl göze alabiliriz! Öyleyse, hangi fikirleri doğrulayabiliriz? Doğrulama eylemi, elbette, fikirlerin gerçeklerle veya fikirler ile gerçekler arasında gözlemlenen ilişkilerle test edilmesidir; (bizler) düşünürüz, varsayımda bulunuruz, sonra gözlemleriz, deneyler yaparız ve böylece sürecin sonucunda düşüncelerimiz için doğru veya yanlış, ya da hala şüpheli olduğu sonucuna varırız. O halde, teyit etmek istediğimiz fikirler, gerçeklerle veya bunlar arasındaki ilişkilerle ilgili olanlardır. Psikoloji, sosyoloji, tarih ve özellikle fiziğin çeşitli dallarındaki fikirlerin tümü fiilen ve makuliyet çerçevesinde bir şekilde teyit edilebilir durumdadırlar; 20. yüzyıla ve bu yüzyılın toplumsal düzenine ilişkin düşünceler, nihayetinde, içinde yaşadığımız sosyal sistem hakkındaki fikirler kadar gerçek olan olgular ile karşılaştırılabilir ve teyit edilebilir konumdadırlar. Ancak, olması gereken veya var olan şeyler ile ilgili değil de ne olması veya neyin var olması gerektiğine dair düşünceleri nasıl doğrulayabiliriz? Olayın doğası gereği, ikinci kısımdakiler gerçeğe (var olana) ait fikirler olmadıkları için gerçek tarafından test edilemezler. Eğer biz, bu adil bir insandır veya bu adil bir toplumsal düzendir dersek, bu doğrulanabilir bir savdır. Ancak; bunun yerine, bu insan veya mevcut toplumsal düzen adil olmalı dersek -her ne kadar adalet kavramı gerçekte herhangi bir şeye dayandırılmaz ise de sav aynı derecede doğru olacaktır,- gerçeklik (olgu) alanından tamamen dışarı çıkmış oluruz. Dolayısı ile kabul etmek zor olsa da ahlâkî düşünceler sadece doğrulanamayan fikirler alanına aittir; yani, eğer onlara inanıyorsak, gerçeğin yanında yer aldıkları için değil ama kendi manevi çekicilikleri ve otoriteleri nedeniyle onlara sadece inanmak zorundayız. Tüm deneyimlerinde ve tarihin tüm dönemlerinde insanlar tarafından hiçbir zaman elle tutulur bir hale getirilememiş veya keşfedilmemiş olsalar da ahlâkî fikirlere gerçekten inanan birisi, (bu fikirlerin) hepsine aynı şekilde inanacaktır. (Bu gibi kişiler) gerçekten şairlik makamına yükselseler de bu değerlere yine de hürmetle sahip çıkmışlardır.

“Nefret ve kötülük ilan edilmmişti;

Yeryüzünde yasalar ve doğrular adını şaşırmıştı.”

Dolayısıyla ahlâkî fikirleri inanç dünyasına dâhil etmiş bir birey, ‘bilimsel’ felsefeyle asla yetinemez. Bilimsellik kavramı, aydınlık ve kavramların sistematik bir biçimde düzenlenmesi anlamına geldiği sürece, böyle bir kişi elbette ki bilimsel felsefeyi bir dereceye kadar kabul edecektir; ancak ‘bilimsellik’ gözlem ve deneye dayalı olduğu sürece ve ‘bilimsel felsefe’ yeni bir felsefe yapma yöntemi olarak ortaya konduğu sürece kaçınılmaz olarak eksik kabul edilmelidir. Bir şeyin nedenselliğinin veya ne olduğunun ötesinde ahlâk, olması gerekenden başka bir alana kapı açar. Her insanın, eylemin, kurumun ve toplumsal düzenin varlığının yanı sıra, bunların nasıl olması gerektiğine dair fikirler de vardır. Bu başka bir gerçekler dizisi değil, gerçeklerin ne olması gerektiğine dair bir reçete; bir idealdir. Doğada bazen gerçek ile fikir arasında bir ayırım yapmak pek mümkün değildir; ancak bunun insanlar için -en azından çoğunluğun ve sosyal kurumlar için- geçerli olduğunu biliyoruz. İnsanın ne olduğuna dair bilim bize bir şey, ahlâk ise başka bir şey söylemektedir. Bilim bize, gerçekte insanların genelde uydukları yasayı; yani kişisel çıkarlarına ilişkin kanunlardan, hangi hukuka göre hareket etmeleri gerektiğinden, adalet ve kardeşlik hukukundan bahsetmektedir. Ancak bir bilimsel görüş (doğası gereği) kolaylıkla hakir görülebilir; ahlâk ise umut ve güven telkin eder. Bir örnek vermek gerekirse, Carlyle ile Emerson arasındaki fark şuradan kaynaklanmaktadır: Carlyle insanları oldukları gibi görmüş, Emerson ise (oldukları gibi değil) olmaları gerektiği gibi değerlendirmiştir. Dolayısı ile o insanların (zamanla) değişime uğrayacaklarını varsaymaktadır. Bir varlık olarak *insanın* ihtisamı Emerson’u büyülerken, Carlyle’de küçümsenme hissi uyandırmıştır. Yine de her iki bakış açısı da kendince tutarlıdır ve her ikisi de doğrudur. Ancak yüceltici, huzur ve ilham verici gerçek Emerson tarafındadır. İnsan doğasına ilişkin eleştirel düşünceyi derinleştirirsek, insanın kurtarılmaya değer bir varlık olup olmadığından pek emin olamayız. Son yüzyıl boyunca, -fikirlerin fizikten ödünç kavramlarla şekillendiği, buna itirazların geldiği, felsefî anlayışımızı artıran, ufkumuzu açan ve gerçeğin dar sınırlarının ötesindeki fikirlerin serbestçe dolaşmasının mümkün olduğu böyle bir çağda-Fransa’da, eski rejimin teolojik fakirliği altında ezilen soylu ruhlardan biri olan *Elargissez Dieu*’nun fikri bir çılgılık gibi yükselmiştir.

Ahlâk olgusu, fikirlerimize bilimin bildiğinden daha yüksek değerler veya daha derin anlamlar katarak felsefe algımızı genişletmekle kalmaz, önce bize, nihayetinde felsefeye, nihai gerçekler olarak sınıflandırılabilceğimiz fikirler de sunar. Ahlâk, felsefenin yerini alamaz, nesnelere dair bütünsel görüşümüzün bir parçası olmaktan öteye gidemez; yine de yanılmıyorsam, (ahlâk) diğer bileşenlere bağlı bir şey değil (tüm doğrular karşılıklı olarak birbiriyle bağlantılı olduğu sürece), ancak bütünün özgün ve temel bir bileşenidir. Emerson’a göre ahlâkî gerçek, ilk felsefenin bir parçasıydı; ahlâkî

duygu, evrenin yapıldığı yasayı ilan ediyordu ve bence, eleştiri böyle bir sözle mükemmelleştikten sonra, geriye saf altından bu tortu kalır - yani, herhangi bir zamanda dünyadaki gerçek güçler ne olursa olsun, adalet ve sevgi haklı olarak hepsinden üstündür ve bunlar, şeylerin düzeniyle o kadar iç içe geçmiştir ki, onlarla uyum içinde olmayan hiçbir şey uzun süre ayakta kalamaz. Dolayısı ile pek çok şeyi açıklamamız ya da (açıklamaya) çabalamamız gerekmektedir; zira bir zamanlar bir hisler düzeni olarak görülen maddenin, tüm maddi evrenin bunun ötesinde bir açıklamaya ihtiyacı vardır. Aksi durumda, yerçekimi, kimyasal yakınlık ve benzerleri gibi olmuş, olmakta olan ve olacak olan her şey bir açıklama gerektirir; aksi tamamen düşünülebilir olan tüm olgusal yasalar (maddi, olağan, duygudan bağımsız), varlık nedenini (*raison d'être*) kendilerinin dışında bulabilir, örneğin nihayetinde ahlâkî amaçlar için var olabilir; fakat ahlâk kanunları ne sonuçtur ne gerçekleşen şeylerdir, aksi tasavvur edilemez büyük bir zaferin olamayacağı gerçek bir son, bir tamamlanmadır -ahlâkî kanunlar kendilerini aşan amaçlar için var olmazlar; ama diğer tüm amaçlara hükmetmek için bu evrendeki ve onlar tarafından dönüştürülen bir evrendeki zaferleri ahlâkın kendi varlık nedeni olacaktır. Hiç kimse neden adaletli olması gerektiğini, neden birini sevdiğini kendine sormamıştır. Zira bunlar kişinin hayatı, onun için var olma sebepleridir- evet, eğer insan sadece kazanç elde etmek için adaletli olmayı isteseydi, bunu yapamazdı, çünkü adalet kalptedir, prensiptedir; insan bunu kâr amacı için, insanların veya Tanrı'nın gözüne girmek ya da alkış almak için yapmaz, yaparsa dünyadaki en kutsal şeye saygısızlık etmiş olur.

İlahi şeylerin sezgisi diye bir şeyin varlığı, ruhun bir anlamda tapındığı nesneyi bilebildiği, kulaktan kulağa, gelenek ve tartışmalarla beslenmesi gerekmediği, ancak ruhun bir vizyonu olabileceği hususlarına dair duyulan inanç her zaman din olmuştur. Ülkemizde aşkıncılığın (*transcendentalism*) vazgeçilmez bir sonucu olarak, antik inancın çürümesi ve dağılmasında bu mantık bariz olarak görünür olmuştur. Mesele şu ki, felsefecilik ile romantizm biraz birbirine karıştırılmış, gerçeği ve adaleti somutlaştırıp töze dönüştürmüş müdür? Eğer yeni koşullarda hesapçı, tutumlu, Yankee kanımız cömertliğe, idealizme ve gerçek dine biraz karıştırılsaydı fikirlerin o sırada çok eksik, ancak çok gerekli olan, tarihin müphem verilerinden bağımsız olduklarına dair fikirlere ve hâlihazırdaki otoritelerinin fikirlerine dair aktif bir anlayışa ve duyguya sahip olurdu. Emerson, "İnancın o kadar gerçek ve aşikâr kısımları vardır ki, zihin onlarda dinlendiğinde, en aydınlanmış hiziplerin savları onun yanında bir hiç kalır" demiştir ve kendi adıma şunu söyleyebilirim ki, tereddüt edebileceğim veya şüphe duyabileceğim onca şey arasında doğruluk ve adalet konusu aklıma geldiğinde, hemen piskoposların savlarını hisseder ve onların yüceliğini sahiplenirim ve biliyorum ki, her şeye rağmen, iyi bir piskopos ile dünya yönetilebilirdi ki buna da herkes kadar

hakları vardı. Dünyayı hak ve adaletin fiilen yönettiği konusu tartışmaya açık bir alan olabilir, ancak bunu yapmaları gerektiği, her Őeyden stn oldukları, insanlar olarak bize düşenin ise onların yönetimine yardımcı olmak olduğu, insan yaşamının nihai yasanın ve amacının bir parçası olarak buna sahip olduğu gerçeğinden güneşin göklerde olduğu kadar eminim ki bu duygu, çabucak geçip giden bu hayatımıza sonsuz bir saygınlık kazandıracak gibi görünmektedir.

Bilim ve sanatın ve insan kültürünün diğer tüm unsurlarının yanı sıra bu ahlâkî verileri kapsamlı bir felsefe anlayışına nasıl yerleştireceğimiz hususu başka bir sorudur; ama bana göre materyalizm yetersiz kalmaktadır ve tüm göstergeler bana saf bir teizm yönünü işaret etmektedir. Bununla birlikte, buradaki amacım bir felsefe sunmak değil, Şimdi yazdığım felsefeyi inşa etmede ahlkn bize sağlayabileceği desteği ima etmektir.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Osman Zahid ifi.

Finansman / Funding: Yazar(lar), bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul eder(ler). / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.